

Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Βενιζέλος»

ΙΒ΄ Πανελλήνιος Μαθητικός Διαγωνισμός Δοκιμίου

«Τα νεανικά χρόνια του Ελευθερίου Βενιζέλου»

Τσακαλίδης Στράτος

Γυμνάσιο Κολλεγίου Αθηνών

Περιεχόμενα

- Επανάσταση 1866 – Τα πρώτα χρόνια του Ελευθέριου Βενιζέλου
- Σπουδές – Σχολικά χρόνια
- Μαθητεία στην Κρήτη
- Φοιτητικά χρόνια

Στοιχεία Επικοινωνίας

Όνοματεπώνυμο: Τσακαλίδης Στράτος

Σχολείο: Κολλέγιο Αθηνών

Τηλέφωνο: 210 681 2354

Διεύθυνση: Πάρνηθος 6, Μαρούσι

Επανάσταση 1866 – Τα πρώτα χρόνια του Ελευθερίου Βενιζέλου

Βρισκόμαστε στην Κρήτη το 1866. Η επανάσταση των Κρητικών έχει μόλις αρχίσει και δεκάδες οικογένειες αναγκάζονται να εγκαταλείψουν το νησί. Μεταξύ των προσφύγων είναι και ο τότε δύο ετών Ελευθέριος Βενιζέλος. Ο μέλλον εθνικός ηγέτης γεννήθηκε τον Αύγουστο του 1864 στις Μουρνιές Χανίων. Πατέρας του ήταν ο εύπορος έμπορος Κυριάκος Βενιζέλος και μητέρα του η Στυλιανή, το γένος Πλουμιδάκη. Το επάγγελμα του πατέρα του (ιδιοκτήτης καταστήματος υαλικών) τους εξασφάλιζε τις ανέσεις μίας μεσοαστικής οικογένειας. Με το ξέσπασμα της εξέγερσης, ο Κυριάκος Βενιζέλος κατέφυγε με την οικογένειά του στα Κύθηρα, φοβούμενος το ενδεχόμενο να θεωρηθεί συνεργός στον ένοπλο αγώνα. Στα Κύθηρα, η οικογένεια Βενιζέλου παρέμεινε μέχρι το τέλος της εξέγερσης το 1869. Παρ' όλ' αυτά, η διαβεβαίωση του Τούρκου πρέσβη στην Αθήνα, πως Κρητικοί με ελληνική υπηκοότητα που θα επέστρεφαν στο νησί θα θανατώνονταν, ανάγκασε την οικογένεια να καταφύγει στην Ερμούπολη της Σύρου. Τα χρόνια στη Σύρο έμελλε να σημαδέψουν τον νεαρό Ελευθέριο Βενιζέλο. Όταν αργότερα επέστρεψε στη Σύρο ως πρωθυπουργός εκφώνησε την ακόλουθη ομιλία:

«Εἶμαι ζωηρῶς συγκεκινημένος διὰ τὴν ἐνθουσιώδη ταύτην δεξίωσιν, τὴν ὁποίαν μοί παρέχει ἡ πρωτεύουσα τῶν Κυκλάδων, πρὸς τὴν ὁποίαν τόσοι μέ συνδέουν δεσμοί, ὅπου ἔφαγον εἰς μικράν ἡλικίαν τὸν ἄρτον τῆς ἐξορίας, ὅπου διήκουσα τὰ μαθήματα τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως, καί πρὸς τὴν ὁποίαν ὀφείλει τσαῦτα ὁ ἐν ἐμοί πνευματικός καί ἠθικός ἄνθρωπος».

Στη Σύρο, ο Λευτεράκης, όπως τον αποκαλούσαν, φοίτησε στις δύο πρώτες τάξεις του δημοτικού. Εκτός όμως από τις γνώσεις που αποκόμισε στο σχολείο, στη Σύρο απέκτησε και τις πρώτες του εμπειρίες από τη ζωή σε μία ελεύθερη χώρα, που επηρέασαν τη μελλοντική στάση του Κρητικού πολιτικού προς την Ελλάδα.

Στην Κρήτη και συγκεκριμένα στα Χανιά, επέστρεψε μαζί με την οικογένειά του το 1872. Εκεί ο πατέρας του, που ενδιαφερόταν πολύ για την μόρφωση του παιδιού του, τον έγραψε στο δημοτικό σχολείο «Άγιοι Ανάργυροι», το καλύτερο της περιοχής, στο οποίο και ο Βενιζέλος παρακολούθησε τις τελευταίες τάξεις του τετραετούς δημοτικού. Το άσβεστο ενδιαφέρον του Κυριάκου Βενιζέλου για την μόρφωση του Λευτεράκη υποδεικνυόταν από τις

βλέψεις που είχε να τον κάνει διάδοχό του στο τιμόνι της οικογενειακής επιχείρησης. Αποστρεφόταν δε την ιδέα ο γιος του να ασχοληθεί με την πολιτική. Παρ' όλ' αυτά, η μόρφωση που φρόντισε να του δώσει ήταν αυτή που άνοιξε τους ορίζοντες του Ελευθέριου Βενιζέλου και του επέτρεψε να ασχοληθεί με τα κοινά.

Σε αυτό το σημείο, αξίζει να αναφερθούμε στο εκπαιδευτικό σύστημα της εποχής. Η στοιχειώδης εκπαίδευση, το δημοτικό, ήταν τετραετής. Τα τρία χρόνια της μέσης εκπαίδευσης, ο μαθητής φοιτούσε στο «ελληνικό» σχολείο, και τα τέσσερα τελευταία χρόνια των σπουδών του στο γυμνάσιο. Οι ιστορικές πηγές μαρτυρούν πως ο Βενιζέλος φοίτησε τα τρία χρόνια της μέσης εκπαίδευσης, καθώς και το πρώτο έτος του γυμνασίου στα Χανιά, παρακολουθώντας ένα διδακτικό πρόγραμμα που έδινε έμφαση στα αρχαία ελληνικά, τα λατινικά, τα μαθηματικά, τα θρησκευτικά και τα γαλλικά. Όταν πλέον αποφοίτησε από την πρώτη τάξη του γυμνασίου το 1877, είχε αλλάξει σημαντικά. Είχε επιδείξει φιλομάθεια και μία μεγάλη αγάπη για τα βιβλία, κυρίως την ποίηση και την πεζογραφία. Στα δεκαπέντε του έβαλε στόχο να γίνει αξιωματικός του ελληνικού στρατού, αλλά ο έλληνας πρόξενος στα Χανιά, Γεώργιος Ζυγομαλάς, τον έπεισε πως θα υπηρετούσα καλύτερα την πατρίδα αν συνέχιζε τις σπουδές του και αποκτούσε γνώσεις παρά αν περιοριζόταν στην καριέρα του στρατιωτικού. Ίσως χωρίς την έγκαιρη παραίνεση του Ζυγομαλά, η Ελλάδα θα είχε απολέσει έναν εθνικό ηγέτη. Αξίζει βέβαια να σημειωθεί, πως ο Ελευθέριος Βενιζέλος διακρινόταν και για την στρατιωτική του διάνοια όταν έγινε πλέον πρωθυπουργός της Ελλάδας. Πολλοί υποστηρίζουν πως αν ο Βενιζέλος είχε ακολουθήσει τελικά στρατιωτική σταδιοδρομία θα είχε γίνει ένας αξιόλογος στρατηλάτης που θα χάριζε νίκες στον ελληνικό στρατό.

Σπουδές – Σχολικά χρόνια

Το 1877 ο Κυριάκος Βενιζέλος στέλνει τον γιο του στην Αθήνα με τον υπάλληλό του Ανδρέα Νοστράκη για να συνεχίσει τις σπουδές του στο ιδιωτικό σχολείο «Λύκειο Αντωνιάδη» ως οικότροφος, καθώς πίστευε ότι εκεί θα έπαιρνε καλύτερη μόρφωση. Στη σχολή Αντωνιάδη ο Ελευθέριος Βενιζέλος ανταποκρίθηκε ανέλπιστα καλά: χάρη στην οξύνοια και την φιλομάθειά του κατάφερε να διακριθεί ως ο καλύτερος μαθητής όχι μόνο της τάξης του αλλά και ολόκληρης της σχολής Αντωνιάδη, όπως υποστήριζε και ο κηδεμόνας του στην Αθήνα Δημήτριος Φέρμπος. Ιδιαίτερη έφεση έδειξε στην έκθεση, όπου μπορούσε με ευκολία να γράψει τεχνικά έργα και σωστά δομημένα κείμενα. Οι δάσκαλοί του επεσήμαναν την αξιόλογη ακρίβεια και λιτότητα της έκφρασης που στο μέλλον έγινε ένα από τα αξιοσημείωτα ρητορικά του χαρίσματα ως πολιτικός. Επιπλέον, ήταν πολύ καλός μαθητής στις ξένες γλώσσες και στην Ιστορία.

Καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών του στην Αθήνα ο Βενιζέλος διατηρούσε συνεχή επικοινωνία με τον πατέρα του. Οι επιστολές που διασώθηκαν αποτελούν αξιόλογο τεκμήριο της ζωής του Βενιζέλου ως μαθητή της σχολής Αντωνιάδη. Ιδιαίτερη σημασία έχει μία επιστολή του Ελευθέριου Βενιζέλου προς τον πατέρα του που εστάλη στις 17 Δεκεμβρίου 1877, απόσπασμα της οποίας παρατίθεται παρακάτω:

«Λυποῦμαι μεγάλως διά τας ταραχάς τῆς νήσου σας. Εἶθε δέ νά ὑπερισχύσῃ ἡ γνώμη ἐκείνων οἵτινες κρίνουν καλόν νά ἀναβληθῇ ἡ ἐπανάστασις μέχρι τοῦ Μαρτίου, διότι ἴσως ἕως τότε νά κλεισθῇ ἡ εἰρήνη μεταξύ τῶν διαμαχόμενων Ρωσίας καί Τουρκίας καί τότε βεβαίως καί αὐτοῦ θά ἡσυχάσουν».

Ο Βενιζέλος έγραψε την επιστολή αυτή σε ηλικία δεκατριών ετών, επιδεικνύοντας ένα έντονο ενδιαφέρον για την πολιτική ήδη από πολύ νεαρή ηλικία. Τόσο οι διεθνείς εξελίξεις στα Βαλκάνια και στον Ρωσοτουρκικό πόλεμο που μαινόταν εκείνη την περίοδο, όσο και η πολιτική σκηνή εντός των συνόρων είχαν μαγνητίσει το ενδιαφέρον του Βενιζέλου και ήταν πιθανότατα μερικοί από τους λόγους που τον οδήγησαν να ασχοληθεί με την πολιτική. Ιδιαίτερη εντύπωση του άφησαν οι μεγάλες πολιτικές φυσιογνωμίες της εποχής, όπως ο Κουμουνδούρος και ο Τρικούπης. Ο Βενιζέλος εντυπωσιάστηκε από την προσωπικότητα του Κουμουνδούρου και αργότερα από την εσωτερική και εξωτερική πολιτική που ασκούσε ο

Τρικούπης, η οποία και επηρέασε τον δικό του τρόπο διακυβέρνησης όταν έγινε πλέον πρωθυπουργός της Ελλάδας. Εδώ αξίζει να σημειωθεί πως σημαντικό ρόλο στην ενασχόληση του Ελευθερίου Βενιζέλου με την πολιτική έπαιξε ο κηδεμόνας του και δημοσιογράφος Δημήτριος Φέρμπος, ο οποίος τον ενημέρωνε τακτικά για τις πολιτικές εξελίξεις, παρά τις αποθαρρύνσεις του Κυριάκου Βενιζέλου.

«Φρόντιζε λοιπόν περί τῶν μαθημάτων καί τῆς ὑγείας σου, καί μή δίδης οὐδεμίαν προσοχήν εἰς τάς φλυαρίας τῶν ἐφημερίδων , ἢ μᾶλλον μή τάς ἀναγιγνώσκης ἐκτός ἐκείνης τῶν Παίδων, ἧτις ἐστί ἀνάλογός σοι καί διδακτική καί ψυχαγωγική» γράφει ο Κυριάκος Βενιζέλος στον γιο του το 1878. Ευτυχώς, ο Ελευθέριος Βενιζέλος, δεκατεσσάρων ετών τότε, αγνόησε τις προτροπές του πατέρα του, ο οποίος ήθελε να τον απομακρύνει όσο το δυνατόν περισσότερο από την πολιτική.

Οι σπουδές του Ελευθερίου Βενιζέλου συνεχίστηκαν κανονικά στη σχολή Αντωνιάδη μέχρι και το 1879 όπου και αποφοίτησε από την γ' γυμνασίου. Η επαφή του με την ελεύθερη Ελλάδα και ιδιαίτερα με την πολιτική της σκηνή, σε αυτά τα δύο χρόνια των σπουδών του τον επηρέασε σημαντικά και διαμόρφωσε τις πολιτικές του πεποιθήσεις. Στην δ' γυμνασίου, ο Κυριάκος Βενιζέλος έκρινε πως θα ήταν προτιμότερο να μην συνεχίσει ο γιος του τις σπουδές του στην Αθήνα και τον έγραψε στο δημόσιο γυμνάσιο αρρένων Σύρου. Από αυτό τον ένα χρόνο σπουδών δεν έχουμε στοιχεία που να παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Το 1880 πήρε το απολυτήριο γυμνασίου με επαίνους και είχε εξασφαλίσει ήδη τη φήμη ενός ιδιαίτερα χαρισματικού νέου.

Μαθητεία στην Κρήτη

Μετά την αποφοίτησή του από το γυμνάσιο, ο Ελευθέριος Βενιζέλος επιθυμούσε να συνεχίσει τις σπουδές του. Ο πατέρας του όμως ήταν αντίθετος, καθώς φοβόταν πως η νομική που ήθελε να σπουδάσει θα του άνοιγε το δρόμο προς την πολιτική. Τελικά ο Ελευθέριος Βενιζέλος υποτάχθηκε στη θέληση του πατέρα του και εγκαταστάθηκε στην Κρήτη, όπου εργάστηκε στο κατάστημα του πατέρα του μέχρι τον Οκτώβριο του 1881. Την περίοδο αυτή έδειξε ιδιαίτερες ικανότητες ως έμπορος, αλλά ταυτόχρονα μηδενικό ενδιαφέρον για την δουλειά αυτή. Παρ' όλ' αυτά, η εργασία στο κατάστημα του πατέρα του βοήθησε τον Ελευθέριο Βενιζέλο να εξασκηθεί στην λεπτή διαδικασία της προσωπικής επαφής και ταυτόχρονα του έδωσε τη δυνατότητα να αποκτήσει γνωριμίες, που θα ήταν και οι μελλοντικοί του ψηφοφόροι.

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, ο Ελευθέριος Βενιζέλος δυσανασχετούσε στην δουλειά του πατέρα του, πράγμα που το καταλάβαιναν και όσοι τον γνώριζαν. Το καλοκαίρι του 1880, ο Βασίλειος Ψιλάκης, καθηγητής του στη Σύρο, προσπάθησε να πείσει τον Κυριάκο Βενιζέλο να επιτρέψει στο γιο του να σπουδάσει. Δυστυχώς, τα επιχειρήματά του για την αξιοσημείωτη ευφυΐα του Ελευθερίου δεν κατάφεραν να μεταπείσουν τον Κυριάκο Βενιζέλο, ο οποίος χρειαζόταν απαραίτητα κάποιον διάδοχο στην οικογενειακή επιχείρηση. Έτσι, ο Ελευθέριος Βενιζέλος συνέχισε την μαθητεία του στην οικογενειακή επιχείρηση μέχρι και τον Σεπτέμβριο του 1881, όποτε και έγινε μία πολύ σημαντική συνάντηση του πατέρα του με τον πρόξενο της Ελλάδας και φίλο του, Γεώργιο Ζυγομαλά, ο οποίος γνώριζε τις ιδιαίτερες πνευματικές ικανότητες του Ελευθερίου. Στη συνάντησή τους αυτή, ο Ζυγομαλάς τόνισε πως ένας νέος με τα ηγετικά και πνευματικά προσόντα του Ελευθερίου είχε καθήκον απέναντι στον εαυτό του και στην πατρίδα του να λάβει πανεπιστημιακή μόρφωση και να αποκτήσει τα κατάλληλα προσόντα για να υπηρετήσει την κοινότητά του. Ο Κυριάκος Βενιζέλος, όντας πατριώτης, πείστηκε από τα επιχειρήματα του Ζυγομαλά και έδωσε άδεια στο γιο του να ξεκινήσει αμέσως για την Αθήνα για να προλάβει το φοιτητικό έτος. Είναι ευτύχημα που βρέθηκε ένας άνθρωπος με τόσο βαθιά γνώση του χαρακτήρα του Κυριάκου Βενιζέλου, όσο ο Γεώργιος Ζυγομαλάς, ώστε να τον πείσει να επιτρέψει στο γιο του να σπουδάσει. Χωρίς την παρέμβασή του αυτή, ο Ελευθέριος Βενιζέλος πιθανόν να περιοριζόταν σε έναν απλό καταστηματάρχη.

Φοιτητικά χρόνια

Οι σπουδές του Ελευθερίου Βενιζέλου στη νομική σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών ξεκίνησαν τον Οκτώβριο του 1881 και τελείωσαν το 1887. Κατά την διάρκεια των σπουδών του είχε διαρκή επικοινωνία με τον πατέρα του. Αυτό που μαθαίνουμε από τα γράμματα που διασώζονται είναι πως η πολιτική αποκτούσε όλο και σημαντικότερο ρόλο στη ζωή του. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ένα γράμμα του στον πατέρα του τον Μάρτιο του 1883 μετά το θάνατο του πρώην πρωθυπουργού της Ελλάδας Αλέξανδρου Κουμουνδούρου. Στο γράμμα του αυτό αξιολογεί τις ηγετικές φυσιογνωμίες της εποχής, με ιδιαίτερη έμφαση στον Κουμουνδούρο, τον οποίο χαρακτηρίζει «*πολίτη Μέγα*».

Οι σπουδές του διακόπτονται στο τέλος του β' έτους όταν καλείται από την οικογένειά του να επιστρέψει εσπευσμένα στην Κρήτη, λόγω της υγείας του πατέρα του. Λίγες μέρες μετά την επιστροφή του, ο πατέρας του πεθαίνει και θάβεται στο κοιμητήριο της Αγίας Φωτεινής στη Χαλέπα. Μετά το θάνατο του πατέρα του, ο 19 ετών Ελευθέριος Βενιζέλος είναι πλέον ανεξάρτητος και αρχηγός της οικογένειάς του. Πλέον είχε τη δυνατότητα να πάρει πρωτοβουλίες που με τον πατέρα του εν ζωή θα ήταν ανέφικτες. Σίγουρα, ο Κυριάκος Βενιζέλος ήταν εξέχων άνθρωπος και η συμβολή του στην ανατροφή του Ελευθερίου Βενιζέλου είναι ανυπολόγιστης αξίας, αλλά σε αυτό το σημείο της ζωής του Ελευθερίου, αν ζούσε θα επηρέαζε αρνητικά τόσο τις σπουδές του, όσο και την μετέπειτα εξέλιξη του.

Όταν πλέον έμεινε μόνος στην κεφαλή της οικογενειακής επιχείρησης, ο Ελευθέριος Βενιζέλος αποφάσισε να παραμείνει στην Κρήτη για δύο χρόνια και να τακτοποιήσει τις υποθέσεις του καταστήματος. Κατά την διάρκεια των δύο αυτών χρόνων, ο Ελευθέριος Βενιζέλος εργαζόταν στο κατάστημα και στον ελεύθερο χρόνο του μελετούσε σημειώσεις που του έστελναν οι συμφοιτητές του. Το 1885, πούλησε τελικά το οικογενειακό κατάστημα και εγκαταστάθηκε οριστικά στην Αθήνα, όπου και ασχολήθηκε αποκλειστικά με τις σπουδές του και με την μεγάλη του αγάπη, την πολιτική. Κατά την διάρκεια της δεύτερης παραμονής του στην Αθήνα, ο Ελευθέριος Βενιζέλος άρχισε να δραστηριοποιείται ενεργά γύρω από την πολιτική, συμμετέχοντας σε φοιτητικές ομάδες στις οποίες αναλύονταν θέματα σχετικά με τις εξελίξεις στην Κρήτη. Μέσα από αυτές τις ομάδες άρχισε σιγά σιγά να διαμορφώνει τις

απόψεις του για την θέση της Ελλάδας στον διεθνή χώρο, απόψεις τις οποίες θα εφάρμοζε ως πολιτικός.

Αξιοσημείωτη στιγμή των φοιτητικών του χρόνων ήταν και η συνέντευξη που πήρε από τον Joseph Chamberlain το Νοέμβριο του 1886. Ο βρετανός πολιτικός που αργότερα έγινε υπουργός αποικιών στην χώρα του, είχε επιστρέψει από ένα ταξίδι στην Ανατολή και είχε δηλώσει στην εφημερίδα Ακρόπολη πως οι Κρήτες ενδιαφέρονταν να απελευθερωθούν, αλλά όχι και να ενωθούν με την Ελλάδα. Η δήλωση αυτή ξεσήκωσε θύελλα αντιδράσεων και οργανώθηκε μία πενταμελής αντιπροσωπεία στην οποία συμμετείχε και ο Ελευθέριος Βενιζέλος για να συναντήσει τον βρετανό πολιτικό και να του αναλύσει το Κρητικό ζήτημα. Στην συνάντηση αυτή ο Ελευθέριος Βενιζέλος κατείχε ηγετική θέση. Μετά τη συνέντευξη, το περιεχόμενό της δημοσιεύθηκε στη Νέα Εφημερίδα. Χάρη σε αυτό το ντοκουμέντο, το οποίο αντικατόπτριζε τη βαθιά γνώση των συντακτών του για το Κρητικό ζήτημα, ο Ελευθέριος Βενιζέλος αναγνωρίστηκε στον δημοσιογραφικό κόσμο της Αθήνας ως ο εξουσιοδοτημένος εκπρόσωπος της Κρήτης. Όταν τον Ιανουάριο του 1887 ο Ελευθέριος Βενιζέλος αποφοίτησε από την νομική σχολή του πανεπιστημίου Αθηνών, ήταν πλέον ελεύθερος να ανοίξει τα φτερά του και να ασχοληθεί με την μεγάλη του αγάπη, την πολιτική.

Βιβλιογραφία

- Γαρδίκια Κατσιαδάκη Ελένη, *Στα χρόνια του Βενιζέλου: Εσωτερική και εξωτερική πολιτική – Οικονομία – Εκπαίδευση – Πολιτισμός*, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος» - ΥΠ.Ε.Π.Θ., Αθήνα 2010.
- Γ. Κανδαράκης, Δ. Καρτσάκης, Κ. Μανωλάκης, *Εκπαιδευτικός Φάκελος Ελευθέριος Βενιζέλος*. 2^η έκδ. , Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος» - ΥΠ.Ε.Π.Θ., Αθήνα – Χανιά 2008.
- Μακράκη Λιλή, *Ελευθέριος Βενιζέλος, 1864-1910. Η διάπλαση ενός εθνικού ηγέτη*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2001.
- Μητσοτάκης Κυριάκος, *Τα μικρά χρόνια ενός μεγάλου. Η μαθητική ζωή του Ελευθερίου Βενιζέλου*, Αθήνα 1972.